

Kutrzeba-Pojnarowa, Anna

"Informatory", Łowicz 1978-1981 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 9, 393-395

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Informatory. Wyd. Stacja Naukowa w Łowiczu Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych MTK, Łowicz 1978—1981.

Pod tym skromnym tytułem (użytym w zestawieniu zamieszczonym na odwrocie okładek) kryje się poważna już seria 20 kilkunasto- i kilkudziesięciostronicowych zeszytów, poświęconych przeszłości i teraźniejszości Łowicza i regionu łowickiego. Uważając je jako „informacje” o regionie nie wiemy jednakże z żadnej zapowiedzi, jaki powyższe informatory w założeniu miały mieć charakter, dla jakiego czytelnika zostały przeznaczone i w jakim pozostają stosunku do bogatej literatury łowickianów. W jednym z pierwszych zeszytów znajdujemy tylko zawiadomienie o powołaniu z dniem 1 czerwca 1977 r. Stacji Naukowej w Łowiczu Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych i omówienie jej zadań. Należą do nich: inicjowanie, popieranie i rozwijanie badań regionalnych oraz naukowych we wszystkich dziedzinach, a w szczególności prowadzenie i popieranie badań związanych z potrzebami gospodarczymi i kulturalnymi regionu oraz kształcenie kadr w przyszłości poprzez seminarium doktoranckie. Stacja może prowadzić badania naukowe własne i zlecone, gromadzić źródła i informacje oraz bibliotekę. Nie ulega wątpliwości, że wydawanie biblioteczki mieści się w zadaniach Stacji i jest dowodem jej żywotności, a zarazem wyrazem prężności środowiska łowickiego, z którego niemal wyłącznie rekrutują się autorzy informatorów.

Nasuwa się pytanie, czy i w jakim stopniu recenzowane prace odzwierciedlają i popularyzują wiedzę o regionie (czerpaną m.in. też z badań wcześniejszych), i czy oparte są na własnych badaniach źródłowych i czy prowadzą w sposób zamierzony do ujęć syntetycznych i wartościujących?

Sądzę, że w niezbyt odległej przyszłości redaktorzy serii nie poskąpią nam również informacji o stanie i potrzebach badań nad regionem łowickim. Na razie otrzymaliśmy tylko *Materiały*

do bibliografii kultury ludowej regionu łowickiego w opracowaniu Krzysztofa Brauna (1980). I w tej, i w następnych przewidzianych bibliografiach głębszego namysłu wymaga sprawa doboru opracowań monograficznych. Należałoby chyba uwzględnić i te dotyczące tylko regionu, jak i obejmujące szersze terytorium (np. kraju czy większej własności feudalnej), w których jednakże problematyce Łowickiego poświęcono liczące się uwagi czy informacje.

Autorzy recenzowanych prac są znawcami terenu i bodaj bezbłędnie trafiają na tematy pożądane i nieznanne. Część prac napisano niejako w odpowiedzi na zamówienie społeczne. Są to referaty na sesje popularne, organizowane w latach 1977—1980 przez Stację w Łowiczu. I te jednakże, jak i większość pozostałych powstałych w wyniku wieloletnich, skrupulatnych poszukiwań archiwalnych. Są nieraz zapowiedzią większych opracowań lub też streszczeniem już istniejących.

W 1977 r. odbyła się w Łowiczu sesja popularnonaukowa poświęcona kulturze w dawnym Łowiczu, a w 1978 — nurtowi niepodległościowemu w Łowiczu w okresie zaborów. Pozostały po nich broszurki, które napisali: Alina Owczarek i Zbigniew Skiełczyński, *Z dziejów książki w Łowiczu XV—XVIII w.* (1978) i A. Owczarek, *Z zagadnień kultury w Łowiczu w okresie niewoli* (1979). W 1979 r. odbyły się dwie kolejne sesje: Łowicz w 35-lecie PRL i Kultura ludowa — kultura narodowa. Pierwszy temat zawoocował w jednej broszurce dwoma referatami: Jerzy Maciejak, *Wyzwolenie Łowicza i pierwsze dni wolności*, oraz Henryk Kutkowski, *Ludność i zatrudnienie w Łowiczu w XXV-leciu PRL* (1980). Druga sesja przyniosła pracę *Łowickie w zbiorach muzeów i instytucji naukowych* (1980), napisaną przez pięć autorek: W. Dow-

laszewicz, J. Koszutską, E. Królikowską i B. Wróblewską, E. Woźniakową. Wydaje się, że wybierano do publikacji te referaty, które mogą dostarczyć nowych materiałów, a nie mieściły się w profilu centralnych oficyn wydawniczych. Do wymienionych tematów nawiązują również dalsze pozycje biblioteczki, jak np. A. Owczarek, *Biblioteki Łowicza. Informator* (1978) i T. Tumińskiego, *Łowiccy działacze ruchu robotniczego z okresu zaborów* (1980). Ich kontynuacją i rozwinięciem są również broszurki poświęcone pamięci ludzi różnych epok i instytucji działających w Łowiczu.

Tylko jedno z tych opracowań, Stefana Pągowskiego, *Noakowski w Łowiczu* (1978), jest uzupełnionym o wstęp i ilustracje przedrukiem z wydawnictwa sesji zorganizowanej przez Politechnikę Warszawską i Moskiewski Instytut Architektury.

Sylwetka Artura Zawiszy Czarnego, męczennika za polską sprawę, urodzonego w Sobocie nad Bzurą, została naszkicowana przez znawcę regionu, świetnego historyka Jana Wegnera w oparciu o szerokie studia nad tematem, w tym m.in. wypisy z nie istniejącego już dzisiaj archiwum rodziny Zawiszów. Temu autorowi z kolei krótki szkic biograficzny (*Jan Wegner — historyk*, 1979) poświęcił w 70-lecie jego urodzin Tadeusz Gumiński. Trzy następne broszurki (Z. Skiełczyńskiego, *Łowiccy lekarze XV—XIX w.* i *Aptekarze łowiccy XV—XIX w.*, oraz T. Gumińskiego, *Maturzyści i maturzystki gimnazjów oraz liceów łowickich. Straty wojenne 1939—1945*, wydane w latach 1979 i 1980) to jakby małe słowniki biograficzne, wypełnione informacjami o ludziach i rodzinach. Nie powinna nas tutaj zwodzić zwięzła forma. Na niemal każdy biogram złożyły się literatura, źródła archiwalne i nierzadko również tradycja ustna, którą uwzględnił Gumiński.

Do tradycji ustnej i pism urzędowych sięga również Teresa Iwanowska w pracy pt. *100 lat działalności*

Ochotniczej Straży Pożarnej w Łowiczu 1879—1979 (1979); do źródeł archiwalnych — Zbigniew Kostrzewa, *Założenie Domu Zdrowia w Łowiczu* (1978), i Waldemar Grabowski, *Z dziejów szpitalnictwa łowickiego* (1979). Bogate tradycje muzyczne Łowicza ściągnęły do współpracy ze Stacją muzykologa warszawskiego, Tadeusza Maciejowskiego, specjalizującego się w muzyce staropolskiej. Efektem jest cenna broszurka *Z przeszłości muzycznej Łowicza* (1978). Również Tadeusz Zagrodzki w *Studium rozplanowania Starego Miasta w Łowiczu* (1981) wykorzystuje swoje doświadczenia zdobyte w pracach nad różplanowaniem warszawskiej Starówki, miast pomorskich i in. oraz wiedzę teoretyczną na temat zasad średniowiecznej urbanistyki.

Ostatnią broszurką, wydaną w 1981 r., są *Szkice z dziejów sztuki w Łowiczu* Z. Skiełczyńskiego. Okazuje się, że nawet w tej dziedzinie wiedzy pozostały na terenie Łowicza enklawy, do których nie sięgnęli badacze. Autor „wydobywa z zapomnienia” działających na terenie miasta malarzy i złotników, z których najwybitniejszym był żyjący w XVIII w. Franciszek Gnuszewicz. Wyjaśnia sprawę budowy charakterystycznych dla sylwetki Łowicza wież kolegiaty. W Jakubie Fontanie autor widzi projektanta ołtarza w kolegiacie (w kaplicy Lipskich), próbuje też rozwiązać zagadkę pomnika w kościele Świętego Ducha w Łowiczu.

Informatory dotyczą przede wszystkim miasta. Oprócz bibliografii i przeglądu zbiorów, znajdujących się w wybranych (poza Łowiczem) muzeach i Ośrodku „Cepelii”, tematykę wsi porusza Kazimierz Jędrzejczyk, *Gmina Zduny, woj. skierniewickie (rys. historyczny, wsie, rada gminna, urząd gminy, oświata, rolnictwo, materiały bibliograficzne, miejsca pamięci i tablice, Łowicz 1980)*. Jest to krótki opis gminy: podane są dane statystyczne, także nazwiska zasłużonych działaczy, wykaz literatury i źródeł drukowanych

i rękopiśmiennych. Broszurka została wydana przy udziale Urzędu Gminy w Zdunach. Powinna zachęcić i następnie gminy do podjęcia kroków do monograficznego opracowania historii i kultury wchodzących w ich skład wsi. Nie ulega jednakże wątpliwości, że i w tym wypadku, jak i w kilku poprzednich, wysiłek miejscowy (tutaj każdej gminy — niezależnie od systematycznych prac prowadzonych w Muzeum Narodowym w Oddziale w Łowiczu przez Henryka i Annę Świątkowskich) musi być koordynowany z innymi pracami prowadzonymi na terenie Łowickiego. W pracach nad tradycyjną kulturą ludową i jej przekazem we współczesnej epoce, przemianami kultury i rozwojem sztuki zaangażowane są dziś przede wszystkim Katedra Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego (W. Baranowski i in.) i Ośrodek Badawczo-Rozwojowy „Cepelia”. Wyniki tych badań czekają jeszcze na pełniejszą prezentację w wydawnictwie Stacji.

Większość omawianych broszurek nawiązuje do liczących się w historii studiów nad Łowiczem prac innych autorów, przede wszystkim (choć nie wy-

łącznie tylko) z wieku XIX i XX. Przypomniane zostały więc takie nazwiska, jak W.H. Gawarecki, W. Tarczyński, R. Oczykowski, M. Małuszyński, J. Wareżak, W. Kwiatkowski, J. Wegner, S. Kozakiewicz i J.A. Miłobędzki, J. Wieteska, a z etnografów obok Świątkowskich Aniela Chmieleńska.

Recenzowana tutaj biblioteczka godnie może stanąć obok opracowań dawniejszych, a ilość nowych nazwisk i wartość źródłowa prowadzonych współcześnie prac pozwalają spodziewać się podjęcia wyczerpującej, nowej, zespołowo opracowanej monografii regionalnej, której — obok potrzebnych przyczynków źródłowych — odczuwamy potrzebę w studiach nad regionem.

Należy tu również podkreślić, że Stacja prowadzi od 1979 r. seminarium doktorskie z historii nowożytnej, kierowane przez prof. Ryszarda Kołodziejczyka. Uczestniczą w nim 23 osoby, których badania nad historią miasta dostarczą z pewnością wielu cząstkowych informacji do przygotowywanej monografii historii Łowicza.

Anna Kutrzeba-Pojnarowa

Klasa robotnicza i ruch robotniczy na Zachodnim Mazowszu 1878—1948.
Praca zbiorowa pod red. R. Kołodziejczyka, KiW, Warszawa 1981

Dzieje polskiej klasy robotniczej są od wielu lat przedmiotem dość intensywnych, chociaż nie zawsze systematycznie prowadzonych badań historycznych. Mimo że dorobek w tej dziedzinie liczony jest w tysiącach artykułów oraz setkach książek, to powszechnie odczuwany jest pewien niedosyt rzetelnej wiedzy o klasie robotniczej. W szczególności z zakresu problematyki systemu aksjo-normatywnego, etosu, obyczaju, czy wreszcie zagadnienia postaw, aspiracji i dążeń robotników w przeszłości. Taki stan rzeczy po części wynika z utrwalonego schematyzmu prezentacji wyników badań, a także z obowiązującego do niedawna prymatu ideologii nad nauką. Stąd mo-

żna mówić o tendencjach rozwijania badań nad ruchem robotniczym rozumianym niemal wyłącznie jako dzieje ugrupowań politycznych (socjalistycznych i komunistycznych). Dominacja tego typu podejścia spowodowała zepchnięcie na dalszy plan szeregu istotnych zagadnień, które dopiero teraz na początku lat 80-ych mają szansę pełniejszego, a nie tylko przyczynkarskiego opracowania. Sposobność zupełnie dobrą do nadrobienia tych poważnych „zaległości” stwarzają współcześnie prowadzone badania regionalne, szczególnie tam, gdzie istnieje jeszcze znaczna i niedokładnie rozpoznana baza źródłowa.

Dobrym przykładem pracy repre-